

Grupul nominal în scrierile lui Dosoftei. Atributul substantival

Mihai-Andrei LAZĂR*

<https://doi.org/10.52744/AUCSFLSA.2024.01.35>

Abstract

The article follows a presentation of the noun phrase in Dosoftei's writings, focusing on attributes expressed by nouns. After a theoretical description of the syntactic function of the attribute and of attributes expressed by nouns in particular, we will take into account the formal types of attributes expressed by nouns found in Dosoftei's writings, with their construction peculiarities as adjuncts of head nouns: the prepositional attribute expressed by a noun, the attribute expressed by a noun in the genitive case, the attribute expressed by a noun in the nominative case, the apposition expressed by a noun and the attribute expressed by a noun in the dative case. The variety of these types of attributes expressed by nouns will reflect the complex possibilities of structuring the noun phrase in Dosoftei's writings, thereby illustrating the diversity of Old Romanian constructions in the corpus to be analyzed.

Keywords: *noun phrase, attribute expressed by a noun, prepositional attribute expressed by a noun, attribute expressed by a noun in the genitive case, attribute expressed by a noun in the nominative case, apposition expressed by a noun, attribute expressed by a noun in the dative case*

Rezumat

În acest articol, autorul își propune să descrie unele aspecte privitoare la grupul nominal în scrierile lui Dosoftei, așa cum se prezintă acestea, focalizându-se asupra atributelor exprimate prin substantive. După o descriere teoretică a funcției sintactice de atribut și a atributului substantival, în special, vor fi avute în vedere tipurile formale de attribute substantivale regăsite în scrierile lui Dosoftei, cu particularitățile lor de construcție în calitate de adjuncți ai unor regenți nominali: atributul substantival prepozițional, atributul substantival genitival, atributul substantival nominativ, atributul substantival apozițional și atributul substantival datival. Varietatea acestor tipuri de attribute substantivale va reflecta posibilitățile complexe de structurare a grupului nominal în scrierile lui Dosoftei, ilustrând diversitatea construcțiilor din limba veche, în corpusul supus analizei.

Cuvinte-cheie: *grup nominal, atribut substantival, atribut substantival prepozițional, atribut substantival genitival, atribut substantival nominativ, atribut substantival apozițional, atribut substantival datival.*

* Doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Litere, Școala Doctorală de Studii Lingvistice și Literare, Coordonator științific: prof. univ. dr. habil. Adrian Chircu, lazarandini@yahoo.com



Introducere

În articolul de față, ne propunem să oferim o descriere a grupului nominal în scrierile lui Dosoftei, cu o atenție particulară acordată atributului substantival. Pentru început, vom prezenta conceptul de atribut, în general, și pe cel de atribut substantival, în special, din punct de vedere teoretic, pentru ca, ulterior, să ilustrăm cu exemple tipurile de atribute substantivale întâlnite în scrierile lui Dosoftei. Corpusul va fi reprezentat de volumul Dosoftei, *Opere. Versuri*, I, ediție critică de N. A. Ursu, studiu introductiv de Al. Andriescu, București, Ed. Minerva, 1978.

1. Atributul. Atributul substantival

În lucrarea *Gramatica limbii române*, este oferită o descriere detaliată a funcției sintactice de atribut (specifică grupului nominal), și a atributului substantival, atributul reprezentând un component sintactic al grupului nominal care, în cadrul acestuia, funcționează ca adjunct. Relația stabilită între centru și adjunct este una de dependență. Potrivit primului volum al lucrării, substantivul formează un grup nominal, împreună cu adjunctii săi¹³⁵.

În continuare, tratatul academic detaliază tipurile formale de atribut, delimitate în funcție de clasa morfologică a termenilor prin care se realizează. Printre acestea, se numără și atributul substantival, care cunoaște mai multe tipuri de realizări – atributul substantival genitival, atributul substantival prepozițional, atributul substantival în nominativ, atributul substantival în dativ, precum și apoziția.

Atributul substantival genitival se poate exprima atât sintetic, cât și analitic, exprimând, semantic, o relație de posesie.

Atributul substantival prepozițional se construiește împreună cu o prepoziție specializată pentru a marca un anumit caz (acuzativ, genitiv sau dativ). Acesta îndeplinește funcția de categorizare a regentului său.

Atributul substantival în nominativ „are ca regent un substantiv comun determinat hotărât. Relația dintre cele două unități lexicale nu este una apozitivă, atributul restrângând extensiunea primului termen până la unicat.”¹³⁶.

Atributul substantival în dativ „se realizează în limba actuală ca determinativ al unui substantiv nume de acțiune”¹³⁷, spre deosebire de limba scrierilor lui Dosoftei, în care acesta are, de obicei, ca regent, un substantiv care denumeste relații sociale.

¹³⁵ Conform ***, *Gramatica limbii române*, volumul I – *Cuvântul*, București, Ed. Academiei Române, 2008, p. 96.

¹³⁶ ***, *Gramatica limbii române*, volumul II – *Enunțul*, București, Ed. Academiei Române, 2008, p. 636.

¹³⁷ *Ibidem*.



În ceea ce privește relația apozitivă, tratatul precizează faptul că aceasta este „o relație de echivalență discursivă stabilită de un locutor între două unități coreferențiale, într-un context dat. Construcția apozitivă reprezintă lexicalizarea unor virtualități semantice diferite ale referentului unic prin două secvențe lingvistice – suportul, pe prima poziție, și apozitia, pe cea de-a doua.”¹³⁸. În egală măsură, după cum se arată în lucrarea *Gramatica de bază a limbii române*, apozitionarea „reprezintă o relație de echivalență discursivă și referențială între doi constituenți, dintre care unul este *baza*, iar celălalt, *apozitia*.”¹³⁹. Referitor la realizările apozitiei, aceasta se poate exprima prin substantive în toate cazurile (nominativ, acuzativ, genitiv, dativ, vocativ). De asemenea, potrivit *Gramaticii limbii române*, se disting două tipuri de apozitii nominale: apozitia ecuativă și apozitia atributivă. Astfel, „apozitia ecuativă este un predicat secundar postpus bazei, care poate prelua rolul acesteia prin intervertirea topicii”¹⁴⁰, în timp ce „apozitia atributivă este un tip special de predicat secundar apozitiv, obligatoriu postpus bazei, dar nesubstituibil acesteia decât cu suprimarea relației apozitive inițiale”¹⁴¹.

Potrivit lingvistului D. D. Drașoveanu, „dat fiind faptul că un termen regent nu are decât o valență de un anumit fel (unicitate), apozitia termenului subordonat regentului respectiv nu este funcție (actant), întrucât cea unică valență a regentului este deja actualizată (realizată) de către termenul subordonat. Ea, apozitia, rămâne – la nivelul expresiei gramaticale – «o copie» a termenului pe care-l explică (termenul regent sau termenul subordonat), o copie mai mult sau mai puțin fidelă, în funcție de faptul dacă repetă sau nu construcția acesteia.”¹⁴², considerații aflate în consonanță cu aceea potrivit căreia „nu există un raport sintactic apozitiv. Relația apozitiei cu termenul antecedent este de natură parantetică, exclusiv semantică.”¹⁴³.

Pe de altă parte, Viorel Hodiș studiază natura apozitiei și a propoziției atributive și formulează o serie de concluzii: „1. Confruntarea cu diferitele criterii abordate – dintre care dominant ne apare cel al relației

¹³⁸ *Ibidem*, p. 24.

¹³⁹ Gabriela Pană Dindelegan, (coordonator), *Gramatica de bază a limbii române*, ediția a II-a, București, Ed. Univers Enciclopedic Gold, 2016, p. 353.

¹⁴⁰ ***, *Gramatica limbii române*, volumul II – *Enunțul*, București, Ed. Academiei Române, 2008, p. 660.

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 661.

¹⁴² D. D. Drașoveanu, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 1997, p. 67-68.

¹⁴³ Cipriana-Elena Peica, *Apoziția și incidența – două (non)raporturi sintactice!?*, în *Revista de lingvistică și cultură românească*, nr. 4/2015, articol disponibil la adresa <https://limbaromana.org/revista/apozitia-si-incidenta-doua-nonraporturi-sintactice/> (accesat în data de 28.01.2024).



de echivalență – învederează ideea că relațiile sintactice discutate se prezintă grupate în relații ce se stabilesc, pe axa sintagmatică, între unități sintactice echivalente, pe de o parte, și relații între unități neechivalente, pe de altă parte. Din prima clasă fac parte coordonarea și apozarea, iar a doua o constituie subordonarea. [...]

2. Natura sintactică a apozării trebuie văzută ca fiind – alături de coordonare – o ilustrare lingvistică a relației logico-matematice de echivalență. [...] 4. Apozarea poate fi considerată drept o variantă a invarianței relaționale coordonative, mai precis –: apozarea este coordonarea termenilor coreferenți. 5. Existența unor diferențe specifice ale apozării față de coordonare este condiționată de caracterul coreferențial al termenilor apozați. [...]”¹⁴⁴.

În altă ordine de idei, lingvistul Constantin Frâncu sintetizează particularitățile limbii române vechi în perioada 1521-1780, particularități care se vor regăsi și în scrierile lui Dosoftei, aplecându-se și asupra atributului substantival și a apozității. Astfel, referitor la atributul substantival în perioada 1521-1640, autorul precizează faptul că acesta „se exprimă prin substantive (comune sau proprii), prin substantive provenite prin conversiune din alte părți de vorbire sau prin substantive ce fac parte din grupuri prepoziționale:

a) *Atributul substantival în nominativ* este de obicei exprimat printr-un nume propriu care are ca regent un substantiv comun articulat, deosebindu-se de *apozitie* prin faptul că extinde până la unicat extensiunea primului termen (cf. GLR/ II/ 2005: 601) [...].

b) *Atributul substantival genitiv* se realizează printr-un substantiv în genitiv sau printr-o construcție compusă din prepoziția *a* sau *de* și forma de acuzativ a substantivului [...].

c) *Atributul substantival în dativ* este mult mai frecvent ca astăzi din cauza folosirii adnominale a dativului, mai ales când exprimă grade de rudenie sau funcții și ranguri sociale. [...] În situația în care nu apar grade de rudenie sau funcții și ranguri sociale, acest tip de atribut este mai rar [...].

d) *Atributul substantival prepozițional* cunoaște, de asemenea, o întrebuințare largă, mai ales cel introdus de prepozițiile *de* și *a*, în construcții echivalente cu genitivul [...].”¹⁴⁵.

Referitor la apozitie, autorul precizează faptul că aceasta „apare în marea majoritate a textelor în același caz cu substantivul (sau substitutul acestuia) determinat [...]. Tendința de a nu acorda apozitia, de a o pune

¹⁴⁴ Viorel Hodiș, *Apoziția și propoziția apozitivă*, București, Ed. Științifică, 1990, p. 127-128.

¹⁴⁵ Constantin Frâncu, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, p. 165-166.



numai în nominativ, începe să se facă vizibilă în texte reprezentând variante literare diferite [...].”¹⁴⁶.

În ceea ce privește perioada 1640-1780, referitor la atributul substantival, lingvistul realizează o analiză pertinentă a diferitelor tipuri de atribute, constatând faptul că atributul substantival în dativ reprezintă în continuare norma, deși apare cu o frecvență mai scăzută decât în perioada anterioară, în timp ce, pe măsură ce limba evoluează, devin tot mai rare atributele substantivale prepoziționale construite cu *a* și *de*, în construcții echivalente cu genitivul, iar atributul substantival în nominativ, având ca regent un substantiv comun articulat cu articol hotărât, se exprimă prin substantiv propriu. Cât privește apozitia, cea „acordată cu substantivul rămâne și pentru această perioadă destul de frecventă, deși cazurile când este pusă numai în nominativ devin din ce în ce mai frecvente, pe măsură ce ne apropiem de 1780”, iar „apozitia în nominativ sau în același caz cu partea pe care o determină devine construcția mai frecventă în tot felul de texte”¹⁴⁷.

În continuare, vom urmări realizările acestor tipuri de atribute substantivale în scrierile lui Dosoftei.

2. Atributul substantival în limba scrierilor lui Dosoftei

2.1. Atributul substantival se exprimă cel mai adesea prin substantiv comun prototipic, însoțit de o prepoziție ce impune acuzativul, cel mai frecvent *de*, specializată pentru a lega adjuncției de centrul nominal, acesta constituind și mijlocul de marcare a relației de dependență: *capul cel de búor* (DPV, p. 3); *cunună de aur* (DPV, p. 3); *în cele de taur* (DPV, p. 3); *vremi de pace* (DPV, p. 3); *treabă de oaste* (DPV, p. 5); *domnii de țară* (DPV, p. 7); *scaun de pierzare* (DPV, p. 11); *Și-i vei paște cu toiagul / Cel de fier în tot șireagul* (DPV, p. 13); *de-ntunerece de gloate* (DPV, p. 14); *dintr-adâncul de greșele* (DPV, p. 16); *de jele cuvinte* (DPV, p. 18); *la ceas de mânie* (DPV, p. 20); *glasul de plânsoare* (DPV, p. 20); *năroade de gloate* (DPV, p. 21, p. 90); *pahar de pierzare* (DPV, p. 29); *cuvânt de price* (DPV, p. 30); *cuvânt de svadă* (DPV, p. 30); *sămnul cel de biruire* (DPV, p. 30); *de oameni mulțame* (DPV, p. 30); *lăcuință de pace* (DPV, p. 33); *făgadă de rugăciune* (DPV, p. 37); *cuvânt de price* (DPV, p. 37); *glasul de rugămintă* (DPV, p. 37); *vreme de scârbă* (DPV, p. 37); *vreme de cădere* (DPV, p. 39); *râuri de păcate* (DPV, p. 39); *sălaș de ape* (DPV, p. 40); *la ceas de năvală* (DPV, p. 40, p. 75, p. 191); *la zî de nevoaie* (DPV, p. 40); *loc de alintare* (DPV, p. 40); *brațe de aramă* (DPV, p. 41); *la vreme de treabă* (DPV, p. 42); *zî de greutate* (DPV, p. 45) etc. Conform statisticii, există, în lucrare, 288

¹⁴⁶ *Ibidem*, p. 167.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 346-347.



de astfel de contexte. După cum se poate observa din unele exemple, adjunctul în acuzativ apare uneori precedat de articolul demonstrativ *cel* (*cea/cei/cele*).

2.1.1. Alte prepoziții cu care se construiește atributul substantival sunt:

(a) *din*: *Ce-au miluit Domnul din ceri, că-s tot bune!* (DPV, p. 3); *Domnul din ceri tună* (DPV, p. 40); *greul din gârbă* (DPV, p. 37); *sugarii din brațe ț-cântă cu credință* (DPV, p. 23); *Cei din țarină să-i ridici cu slavă* (DPV, p. 52); *toate din lume* (DPV, p. 54); *chedrii din Livanul* (DPV, p. 65); *Voroavele și gânduri din gloate* (DPV, p. 74); *cu hrană din gură* (DPV, p. 81); *cei din țară* (DPV, p. 92); *giunii cei din tinerețe* (DPV, p. 99); *Domnul din casă* (DPV, p. 101); *ruga din tăcere* (DPV, p. 120); *greul din gârbă* (DPV, p. 145); *Cel din ceri* (DPV, p. 148); *giudețul din scrisoare* (DPV, p. 164); *jărtvele din țară* (DPV, p. 166); *pâine din ceri* (DPV, p. 177); *cortul/Din Silom* (DPV, p. 179); *Suspinile celor din obede* (DPV, p. 182); *Edom din sațră* (DPV, p. 189); *ficior din șarbă* (DPV, p. 196); *poarta din Sionul* (DPV, p. 197); *fetele din iudovie* (DPV, p. 221); *lăcuiitorii din lume* (DPV, p. 223); *Domnul din ceri* (DPV, p. 230); *pre păgânii din țară* (DPV, p. 246); *Domnul din Sion* (DPV, p. 256); *cei din iad* (DPV, p. 262); *celor din pustietate* (DPV, p. 283); *Dumnezeu din Sion* (DPV, p. 300); *pre Og din Vasan* (DPV, p. 301); *Pre cei din grele scârbe* (DPV, p. 339); *Pre cei din strâmbătate* (DPV, p. 339); *Domnului din nălțâme* (DPV, p. 340); *tatal din ceri* (DPV, p. 368);

(b) *de la*: *nedejdea de la Domnul* (DPV, p. 7); *cărbuni de la tine* (DPV, p. 39); *vântul de la miazănoapte* (DPV, p. 201); *minunea și mila de la Domnul* (DPV, p. 247, p. 248, p. 249), *nuntașii de la nunte* (DPV, p. 379);

(c) *lângă*: *Și va fi ca pomul lângă apă* (DPV, p. 11);

(d) *de supt*: *Oile și boii, și tot de supt soare* (DPV, p. 23); *crai de supt soare* (DPV, p. 197); *pizmașii de supt soare* (DPV, p. 256);

(e) *de pre*: *derepții și strâmbii de pre tot pământul* (DPV, p. 29); *domnii de pre lume* (DPV, p. 65); *omul de pre tot pământul* (DPV, p. 108); *împărațai de pre Marea Albă* (DPV, p. 162); *țărna cea de pre cale* (DPV, p. 230); *Copacilor de pre câmpuri* (DPV, p. 237); *apă de pre părău* (DPV, p. 256); *ca iarba de pre zid* (DPV, p. 293); *împărațai de pre tot pământul* (DPV, p. 309); *arina de pre mare* (DPV, p. 311);

(f) *despre*: *Mi-i nedejde și razăm despre greutate* (DPV, p. 31);

(g) *fără (de)*: *trai fără greață* (DPV, p. 37); *trai fără de greață* (DPV, p. 70); *zâle să vez fără scârbă* (DPV, p. 76); *agiutori fără zăbavă* (DPV, p. 91); *daruri fără de scumpete* (DPV, p. 100); *omul fără minte-ntreagă* (DPV, p. 210); *cu cel fără credință* (DPV, p. 227); *pentru-o pădure fără tină* (DPV, p. 244); *pământul cel fără de apă* (DPV, p. 249); *pace fără trudă* (DPV, p. 286); *viață fără greață* (DPV, p. 298); *voinicimile acelor fără de trup* (DPV, p. 345);



(h) *cu*: *Dea-i Dumnezeu cu svinții trai în ceri* **cu pace!** (DPV, p. 7); *de muncile* **cu vecie** (DPV, p. 12); *piatră* **cu jeratic** (DPV, p. 40); *dar* **cu bogăție** (DPV, p. 40); *în trai* **cu dulceață** (DPV, p. 47); *pre cei cu brudivi și cei* **cu blândețe** (DPV, p. 57); *Și ț-voi cânta, Doamne, cântec* **cu sântă** (DPV, p. 61); *fii de inoroguri* **cu cornul** în frunte (DPV, p. 65); *nedejde* **cu credință tare** (DPV, p. 69); *Ai urât pe cei* **cu-nșelăciune** (DPV, p. 69); *cei* **cu adevară** (DPV, p. 74); *înger* **cu scârbă** (DPV, p. 78); *viață* **cu jele** (DPV, p. 95); *dar* **cu bunătate** (DPV, p. 97); *moarte* **cu jele** (DPV, p. 126); *lânci* **cu ostii** (DPV, p. 127); *cuvânt* **cu dereptate** (DPV, p. 129); *porț* **cu lăcăț** (DPV, p. 133); *fum* **cu sterevie** (DPV, p. 147); *sălaș* **cu odihnă** (DPV, p. 149); *cei* **cu steaguri multe** (DPV, p. 150); *pășione* **cu dulceață** (DPV, p. 174); *rod* **cu strâmbă inemă** de smântă (DPV, p. 175); *orașe și sate / Cu hotară* largi și desfătate (DPV, p. 179); *îngeri* **cu pace** (DPV, p. 191); *curățâia* **cea cu slavă** (DPV, p. 204); *scaunul* **cel cu pace** (DPV, p. 204); *celor* **cu inemă bună** (DPV, p. 221); *cel* **cu inemă sămaț** (DPV, p. 227); *viața* **cea cu așezare** (DPV, p. 248); *Lăcuiorii* **cei cu ocară** (DPV, p. 249); *bișug de roadă* **cu dulceață** (DPV, p. 249); *limba* **cea cu-nșelăciune** (DPV, p. 283); *noaptea* **cu lucruri** herbinte (DPV, p. 284); *săgeț* **cu lănci călite** (DPV, p. 291); *cântări* **cu dulceață** (DPV, p. 327); *cântec* **cu tărie** (DPV, p. 332); *celor* **cu asupreală** (DPV, p. 340); *celor* **cu neputințe** (DPV, p. 340); *cântecul* **cu viersuri** (DPV, p. 350); *munț* **cu șesuri** (DPV, p. 373); *cei* **cu piramide mari** (DPV, p. 378); *cei* **cu buzele de miere undătoare** (DPV, p. 378); *averea* **cea cu slavă** (DPV, p. 380);

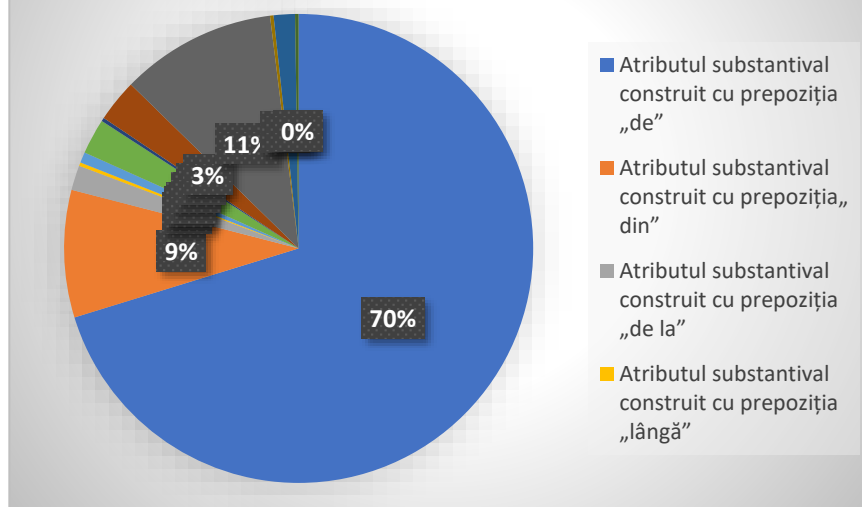
(i) *de pre supt*: *limbi* **de pre supt soare** (DPV, p. 103);

(j) *de prin*: *a limbilor* **de prin** toate *laturi* (DPV, p. 74); *a slugilor tale* **de prin țară** (DPV, p. 182); *ponoslul* **de prin** toată *țara* (DPV, p. 287); *zmei* **de prin gauri** (DPV, p. 331); *dobitoc* **de prin** toată *țara* (DPV, p. 331); *împăraț* **de prin țările** toate (DPV, p. 332);

(k) *preste*: *Podul* **preste Dunăre** (DPV, p. 336).

Observație: uneori, apar construcții echivalente cu atributul substantival prepozițional construit cu prepoziția *de*: *vremea* **noptâi** (DPV, p. 37) = *vremea* **de noapte**.

ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL CONSTRUIT CU PREPOZIȚII CARE IMPUN CAZUL ACUZATIV

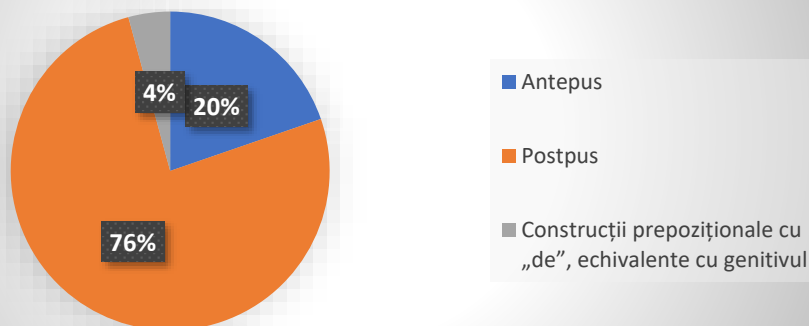


2.2. O altă realizare o constituie atributul substantival genitival, antepus sau postpus regentului, care marchează, cel mai frecvent, o relație de posesie. Mijlocul de subordonare este, în acest caz, recțiunea, în sensul că centrul nominal impune adjunctului său atribut forma cazuală de genitiv: *puterea țărilor* (DPV, p. 3); *a țărilor pașe* (DPV, p. 3); *creștinii Moldovei* (DPV, p. 3); *domnii Țării Moldovei* (DPV, p. 4); *a țărilor urice* (DPV, p. 4); *lui Hristos sălașe* (DPV, p. 5); *fiul Mihniei-vodă* (DPV, p. 6); *locuitorii țărilor* (DPV, p. 6); *a țărilor viță* (DPV, p. 6); *a lui Hristos milă* (DPV, p. 7); *a vieții carte* (DPV, p. 7); *craiului Poloniei* (DPV, p. 8); *facerea mânelor-ț* (DPV, p. 43); *Domnul lui Iacov* (DPV, p. 45, p. 54, p. 101, p. 102); *vremea feții tale* (DPV, p. 47); *din zgăul mamei* (DPV, p. 50); *țărna morții* (DPV, p. 50); *marginile lumii* (DPV, p. 51); *pre boierii lumii* (DPV, p. 51); *Domnul puterilor* (DPV, p. 55); *zălele vieții* (DPV, p. 61); *glasul Domnului* (DPV, p. 65, p. 245); *cu vițelul tămâiei* (DPV, p. 65); *chedrii tămâiei* (DPV, p. 84); *sfârșenia vieții* (DPV, p. 87); *lauda Domnului* (DPV, p. 89); *poarnele apeii* (DPV, p. 101); *frica morții* (DPV, p. 122); *fiii lumii* (DPV, p. 127); *târgul Sihemului* (DPV, p. 133); *vremea noptăii* (DPV, p. 138); *brazdele pământului* (DPV, p. 143); *Domnul lui Izrail* (DPV, p. 151, p. 160); *perii capului meu* (DPV, p. 152); *vivorul apeii* (DPV, p. 153); *puterea strâmbilor* (DPV, p. 161); *neamurile lumii* (DPV, p. 162); *hiica Sionului* (DPV, p. 165); *fiii lui Iacov* (DPV, p. 174); *prin fundul mării* (DPV, p. 174); *fala Domnului* (DPV, p. 175); *faptele Domnului* (DPV, p. 175); *fiii lui Efrem* (DPV, p. 175); *bunătatea Domnului* (DPV, p. 176); *arina mării*



(DPV, p. 177); țara **lui Hamos** (DPV, p. 178); *tocmala Domnului* (DPV, p. 179); *slava svântului tău nume* (DPV, p. 182); *mărirea svânteloru-ț brațe* (DPV, p. 182); *părăul lui Chis* (DPV, p. 190); *Doamne Dumnezăul mântuinții mele* (DPV, p. 198); *vântul livei* (DPV, p. 201); *unda mării* (DPV, p. 212); *craiul țărâi* (DPV, p. 212); *lacul / Păcătosului* (DPV, p. 214); *fața mânii tale* (DPV, p. 230); *șerbii svințiii-tale* (DPV, p. 230); *fiii slugilor tale* (DPV, p. 231); *voia svințiii-sale* (DPV, p. 232); *muntele lui Horiv* (DPV, p. 244); *izbăviții Domnului* (DPV, p. 247); *pragul morțâi* (DPV, p. 248); *mila lui Dumnezău* (DPV, p. 249); *capul oștii sale* (DPV, p. 256); *tăria lucrurilor* (DPV, p. 257); *casa lui Izrail* (DPV, p. 262, p. 267, p. 302); *casa lui Aron* (DPV, p. 262, p. 267, p. 302); *ușea dereptății* (DPV, p. 268); *lontrul cetățâi* (DPV, p. 268); *De-a rostului tău, Doamne, tocmele* (DPV, p. 271); *ne-ascultoii legii tale* (DPV, p. 278); *păcătoșii lumii* (DPV, p. 278); *casa lui David* (DPV, p. 285); *iubițâlor Domnului* (DPV, p. 291); *strahea demineții* (DPV, p. 294); *din casa lui Levii* (DPV, p. 302); *La apa Vavilonului* (DPV, p. 307); *țara Domnului* (DPV, p. 307); *lucrul svintelor mâni* (DPV, p. 309). Uneori, apar construcții prepoziționale cu *de*, echivalente cu genitivul: *Și tu mă rădică de la prag de moarte* (DPV, p. 26); *în mijloc de poarta a fiicei Sionul* (DPV, p. 26); *-n mijloc de lume* (DPV, p. 51); *în mijloc de beserică mare* (DPV, p. 51); *de mână de pizmaș mă scoate* (DPV, p. 70); *fiul de om* (DPV, p. 321).

ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL GENITIVAL



2.3. De asemenea, în scrierile lui Dosoftei întâlnim atributul substantival în nominativ, care are ca termen regent un substantiv comun articulat hotărât. Acesta are valoare de identificare: *domnul Dragoș-vodă* (DPV, p. 4); *domnul Roman-vodă* (DPV, p. 4); *domnul Ioan-vodă* (DPV, p. 6); *domnul Ieremia* (DPV, p. 6); *muntele Sionul* (DPV, p. 12, p. 25, p. 105, p. 107, p. 180, p. 289, p. 299); *valea Sohot* (DPV, p. 133); *muntele Sinaiul* (DPV, p. 148); *muntele Vasanul* (DPV, p. 148); *pre-mpăratul Sion*



Amoreanul (DPV, p. 301); **Oloiul Eladie** (DPV, p. 369); *pre-mpăratul Filogon* (DPV, p. 380).

2.4. O altă realizare frecventă este atributul substantival apozitional, care poate sta în diverse cazuri:

(a) nominativ – *Stau împregiur dânsă trei planite-n hoarbă, / Soarele și Luna, și Venus, podoabă.* (DPV, p. 3); *fiii săi, Sas-vodă și cu Bogdan-vodă* (DPV, p. 4); *Cu mănăstiri vestite-n frâmșet lunate, / Bistrița, Rădăuții și cu Moldovița* (DPV, p. 4); *Pre urma lor domnit-au a lor bună rodă, / Ilie și cel Tânăr Ștefăniță-vodă.* (DPV, p. 5); *Și i-ai supus toate supt a lui picioare, / Oile și boii, și tot de supt soare, / Dobitoc sălbatec de câmp și de luncă, / Jigăni sirepe, ce strică ș-apucă, / Păsările toate, ce sânt zburătoare / De vânt și de apă ce-s înotătoare, / Pre chiții cei mare, pre tot feli de pește* (DPV, p. 23-24); *Iară noi, creștinii, stăm fără cădere* (DPV, p. 46); *Spre noi, ticăloșii* (DPV, p. 103); *Boierii Iudei, ce mergea din frunte, / Zavilon, Neftalim, cei cu steaguri multe* (DPV, p. 150); *muntele ce-ai ales, Sionul* (DPV, p. 166); *Trimisă nainte-le pre omul, / Pre Iosif, iubitul de Domnul* (DPV, p. 240); *În Ierusalim, svânta cetate* (DPV, p. 292); *Isaac, fiul Sarei* (DPV, p. 357); *eu, ticăloasa* (DPV, p. 375); *Ierofila ghizdava, tatăl* (DPV, p. 380);

(b) acuzativ – *Ce ș-au născut din doamna, din Anastasia* (DPV, p. 4); *pre fiu-său, pre Bogdan* (DPV, p. 5); *pre fiu-său, pre Ștefan* (DPV, p. 5); *Și i-ai supus toate supt a lui picioare, / Oile și boii, și tot de supt soare, / Dobitoc sălbatec de câmp și de luncă, / Jigăni sirepe, ce strică ș-apucă, / Păsările toate, ce sânt zburătoare / De vânt și de apă ce-s înotătoare, / Pre chiții cei mare, pre tot feli de pește* (DPV, p. 23-24); *M-am giurat cu a mea slugă, / Cu David* (DPV, p. 200); *pre noi, pre tot omul* (DPV, p. 226); *Trimisă nainte-le pre omul, / Pre Iosif, iubitul de Domnul* (DPV, p. 240);

(c) vocativ – *tu, Doamne svinte și-mpărate* (O1V, p. 167); *Și tu, Doamne și crai svinte* (DPV, p. 212); *Ce să vă luaț de samă / Voi, oameni, de-ț asculta-mă* (DPV, p. 213); *Și tu, mișelul meu suflet* (DPV, p. 234); *Și tu, Iordan cu apă lată, / Ce te-ntorsăș de ț-ai făcut spaimă?* (DPV, p. 261); *Și voi, munț, ce giucaț fără samă, / Ca mieorii săltând, și voi, dealuri, / Ca mieii giucând în toate laturi?* (DPV, p. 261); *Și tu, Doamne svinte, ț-luminează / Preste noi lucruri de svântă rază* (DPV, p. 268); *Tu, fată vavilonească, / Răul va să te tâlnească!* (DPV, p. 308).

După cum se observă din exemplele citate, în scrierile lui Dosoftei întâlnim apozitia ecuativă¹⁴⁸.

¹⁴⁸ Conform *Gramaticii limbii române*, volumul II – *Enunțul*, București, Ed. Academiei Române, 2008, p. 660.



ATRIBUTUL SUBSTANTIVAL APOZIȚIONAL



2.5. Nu în ultimul rând, se distinge atributul substantival datival, pe lângă un regent cu valoare morfologică de substantiv comun, care, cel mai frecvent, denumește relații sociale: *țărâi stăpân **Moldovei*** (DPV, p. 4); *Ești **craifului** hiică* (DPV, p. 100); *Iuda-m este ales de s-au arătat / În giudețe lăudat, **țărâi** împărat*. (O1V, p. 133); *Soț **dumnezăirii** tale* (DPV, p. 344); *mântuitor **lumii*** (DPV, p. 359); *lui **Tiverie** sânt fiică* (O1V, p. 375); *lui **Mavrachie-s** fimeie* (DPV, p. 375). Situațiile în care regentul nu denumește relații sociale sunt rare: *ești bună **tărie** / **Besericii** tale* (DPV, p. 64); *sălăș **păcatului*** (O1V, p. 345); *luminei **ficior*** (DPV, p. 345); *sufletelor **lucoare*** (DPV, p. 345). După cum se observă din exemplele citate, atributul substantival datival poate fi atât antepus, cât și postpus regentului.

Concluzii

În urma demersului întreprins, am constatat faptul că, în scrierile lui Dosoftei, întâlnim diferite tipuri de atribute substantivale, aceleași care au fost descrise și din punct de vedere teoretic. Astfel, regăsim **atributul substantival prepozițional** (construit cel mai adesea cu prepoziția *de*, dar și cu alte prepoziții – *din, de la, lângă, de supt, de pre, despre, fără de, cu, de pre supt, de prin, preste*), **atributul substantival genitival** construit sintetic, cazual, **atributul substantival nominativ**, **atributul substantival apozițional** (în nominativ, acuzativ sau vocativ), precum și **atributul substantival în dativ**. Varietatea acestor tipuri de atribute substantivale reflectă posibilitățile complexe de structurare a grupului nominal în scrierile lui Dosoftei, ilustrând diversitatea construcțiilor din limba veche, în corpusul supus analizei.



Bibliografie

a) Corpus

DPV = DOSOFTEI, *Opere. Versuri*, volumul 1, ediție critică de N. A. Ursu, studiu introductiv de Al. Andriescu, București, Ed. Minerva, 1978.

b) Tratat, studii, articole

Drașoveanu, D. D., *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 1997.

Frâncu, Constantin, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009.

GALR I = ***, *Gramatica limbii române*, volumul I – *Cuvântul*, București, Ed. Academiei Române, 2008.

GALR II = ***, *Gramatica limbii române*, volumul II – *Enunțul*, București, Ed. Academiei Române, 2008.

GBLR = Pană Dindelegan, Gabriela, (coordonator), *Gramatica de bază a limbii române*, ediția a II-a, București, Ed. Univers Enciclopedic Gold, 2016.

Hodiș, Viorel, *Apoziția și propoziția apozitivă*, București, Ed. Științifică, 1990.

Peica, Cipriana-Elena, *Apoziția și incidența – două (non)raporturi sintactice!?*, în *Revista de lingvistică și cultură românească*, nr. 4/2015, disponibil la adresa <https://limbaromana.org/revista/apozitia-si-incidenta-doua-nonraporturi-sintactice/> (accesat în data de 28.01.2024).